

PAPER DETAILS

TITLE: Men tesebbehe bi-kavmin fe-hüve minhüm' Hadisi Üzerine Bir Inceleme

AUTHORS: Mirza TOKPINAR

PAGES: 85-109

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/606918>

‘Men teşebbehe bi-kavmin fe-hüve minhüm’ Hadisi Üzerine Bir İnceleme

Mirza TOKPINAR, Yrd. Doç. Dr.*

“A Study on the Hadith ‘Man
tashabbaha bi-qawmin fa-huwa
minhum”

Abstract: Abū Dāwūd narrated that the Prophet said that “Whoever resembles a community he/she is from them.” However he quotes the hadith incompletely and out of its context. It caused misinterpretation of the hadith. As a result of this, Muslim individual’s belonging to the Islamic community has been debated in case of resemblance to other communities. This study aims to establish context and meaning of the hadith. In order to reach to a conclusion, context of the hadith is investigated in various hadith resources and its rāvis are examined.

Citation: Mirza TOKPINAR, “‘Men teşebbhe bi-kavmin fe-huwa minhüm’ Hadisi Üzerine Bir İnceleme” (in Turkish), *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, III/2, 2005, pp. 85-109.

Key words: Hadith, Resemble, community, cultural transition, jihād, Ahl al-kitāb.

Giriş

İslâm’ı doğru anlamak, Hz. Peygamber’i doğru anlamaya bağlıdır. Bu sebeple İslâmî ilimlerin hangi branşına mensup olursa olsun hemen her bilgin, hadislerle meşgul olmuş ve mesaisinin önemli bir kısmını onları anlamaya çalışarak geçirmiştir. Hadis tarihinin, bugünkü anlamıyla tam bir akıl ve ilkeler ilmi olduğu hususu her ne kadar tartışma konusu edilmekte de,¹ hadis ilmiyle meşgul olmuş ve bu uğurda çalışmayı hayatının neredeyse tek amacı haline getirmiş, adı bugün bilinen-bilinmeyen pek çok bilginin, geçmişteki çalışmaları küçümsemek mümkün değildir. Ama aynı zamanda, hadis çalışmalarına vâkıf olan herkes, sonra gelenler tarafından, önceki dönemlerde yaşayan bilginlerin bazı metinleri yanlış anladıkları yolunda tenkit edildiklerini ve bu tenkitlerin önemli bir kısmının yerinde ve haklı olduğunu da görür. Geçmişteki çalışmalara nazaran bilimsel yaklaşım, araştırma yöntemleri ve araçları açısından daha gelişmiş olan günümüz imkânları sayesinde hadislerin zamanımızda da yeniden ele alınmaları ve yeniden değerlendirilmeleri gerekmektedir.

* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, mtokpinar@comu.edu.tr

¹ Geniş bilgi için bk. M. Hayri Kırbaçoğlu, *İslâm Düşüncesinde Hadis Metodolojisi*, Ankara 1999.

İslâm geleneğinde, sosyal hayat olarak görülen ve çeşitli hadislerle (275/817-888) tarafından rivayet edilen bu doğrultuda şekillendiren “... onlardandır” rivayeti, gerek... sonucu ‘sosyokültürel’ anlam... muhtaçtır.

Toplumların dil, din ve kültür çok yakından tanıdıkları ve etkisi günümüzde, özellikle maddî kültürümüzde, dış görünüş bakımından azalmıştır. Yanlış anlaşılma çerçevesinde bir anlayışa sahip açıdan birtakım zihin ve davranış açıdan da gereksiz tartışma ve doğru anlamının tespiti ve yeni açıklanması gerekmektedir.³

Yanlış anlaşılma bakımından maktadır. İslâmî bilgi kaynakları ilişkiler hakkında birtakım yasakları ayrı bir çalışma konusudur ve makalede ele alınacak husus, bilenen edilen bir cümlesi ile yasaklanacaktır.

A. Başka Toplumlara Benzetme

Müslümanlar, dinlerini tahakkük üyan toplumlara, özellikle ‘b... etmemeleri için uyarılmışlardır.

² Makalemize konu olan hadisin kaynağı bk. Abdurraûf el-Münâvî, *Feyzü’l-kavâbir*, İstanbul 1992.

³ Bu hadis “Yahudi ve Hristiyanlara” lisans (İzmir 1992) çalışmamızda, genel çalışma ile konu yeniden özel olarak inç çok farklı olduğu kanaatine ulaşılmı hakkında bu çalışmadan yararlanılan *Hristiyanlara Uymak*, İstanbul 2003, s. 76.

⁴ bk. Mirza Tokpinar, *Hadislerle Görev*, İstanbul 2005, s. 76.

⁵ Bu konu ile ilgili olarak şu âyetlere bakınız: 76, 113-114.

de yer almıştır.⁶

İlgili âyetler incelendiğinde, müslümanlardan, yahûdi ve hıristiyanlara karşı müslümanca bir tutum sahibi olmalarının ve dinin emrettiği yönde tavır almalarının istendiği görülmektedir. Ancak bu konulardaki emir ve yasaklarda, bu toplumlara karşı, temeli düşmanlığa dayanan bir tutum istenmediği, söz konusu toplumlarda iyi insanların da kötü insanların da varlığına dikkat çekildiği hususu önemlidir.⁷ Aynı şekilde Hz. Peygamber de başka toplumların dinî davranışları hakkında müslümanları uyarmıştır. Örnek olarak o, iftarı tehir etmek Ehl-i kitab âdeti olduğu için, iftarda acele etmeyi emretmiş,⁸ aynı gerekçe ile tebettülü yasaklamıştır.⁹ Ezan uygulaması başlamadan önce, cemaati namaza davet usulü tartışılırken, çan veya boru çalmanın yahut ateş yakmanın kabul edilmeyişinin en önemli sebebi; bunların İslâm'ın dışındaki dinlerin mensuplarınca kullanılan 'dini nitelikli şeyler' olmasıdır¹⁰ ve Hz. Peygamberin, bu konudaki yasaklamaları ve uyarıları, başka din mensuplarının kendi dinlerine özel davranışlarına yöneliktir.¹¹ O'nun bu emir ve ikazları doğrultusunda sahâbe de belirli bir tutum oluşturmuş, başka dinlerin mensuplarının kendilerine özel davranışları konusunda birbirlerini uyarımışlardır. Meselâ yahudi âdeti olduğu için taylesân kullanmayı¹² hoş görmemişlerdir.

Toplumlarası benzeşme, kültürel etkilenmelerin başlamasında önemli yer tutar ve bu dış görünüşle ilgili konularda daha kolay gerçekleşir.¹³ O sebeple Hz. Peygamber, dinî nitelikli davranışlarda benzeme konusunda sınırlar koymuştur. Ancak 'benzeme konusunda' konulan yasakları doğru anlamak ve

doğru değerlendirmek için çok hiçbir hususta benzememek gi dilmemiştir. Maddî kültürdeki/ başka din mensuplarını ayne hıristiyanlara karşı bir kin ve hususta hareket noktası, başka olan davranışlarında, müslüm maktır. Söz konusu yasaklama tedir. Zaten hangi dine mensup birbirlerine benzememeleri imk

Sosyolojik/sosyokültürel aç çok önemli amaçlarının bulunc rı tespit edebiliriz: Hz. Peygar düşmanlık ortaya koymadığı, inananları başka etkilerden ke ettiği evrensel ve dinî değerler karışmasını önlemeye çalıştığı; ruluğu ile insanlar tarafından dönük olduğu görülmektedir. 'şuuruna' ulaştırmayı,¹⁴ yahudi farklılıkların da bulunmasını s kültür ve toplumsal kişilik kay tünleşme/integration'¹⁶ temin e çok hadiste karşılaştığımız "... bir şekilde ortaya koymaktadır. 'sosyal norm'¹⁸ oluşturdukları b ettiği, müşterek bir kültür olma olduğuna göre,¹⁹ Hz. Peygamb özellikle zamanımızda daha iyi

Benzeşmenin, kültürel etkil ve dış görünüşle ilgili konular edilmektedir.²⁰ Onun için Hz. kültürünü korumaya, o döner

⁶ Bu hadisler, Ehl-i kitab'a benzemeyi yasaklayan ve onlardan farklı olmayı emreden hadislerdir. Söz konusu metinler ve kaynakları için bk. Mirza Tokpınar, *a.g.e.*, s. 3-110.

⁷ Âl-i İmrân 3/75, 113-114; el-Mâide 5/82-84.

⁸ Ebû Dâvûd Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen*, I-II, Beyrut 1988, "Sıyâm", 20 (hadis nr. 2353)

⁹ Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil, *el-Câmiu's-sahih*, I-VIII, İstanbul 1981, "Nikâh", 8; Muslim, Ebû'l-Hüseyn Muslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-sahih* (nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâki), I-V, Beyrut 1955, "Nikâh", 1 (hadis nr.1402). Tebettül, kadınlardan uzaklaşmak, nikâhı terk edip ibadet gayesiyle evlenmemektir. Hıristiyan ruhbân sınıfına ait ve özellikle de 'dinlerinden kaynaklanan bir âdet olması' sebebiyle Hz. Peygamber tarafından yasaklanmıştır. Geniş bilgi için bk. Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şerefuddîn, *el-Minhâc fî Şerhi Sahîhi Muslimi'bni'l-Haccâc (Sahîhu Muslim bi-şerhi'n-Nevevî)*, I-XVIII, Beyrut 1972, IX, 176-177; Ahmed ez-Zebîdî, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi* (trc. Kamil Miras), Ankara 1978, XI, 255.

¹⁰ Buhârî, "Enbiyâ", 50; Müslim, "Salât", 1 (hadis nr. 377); Ebû Dâvûd, "Salât", 27 (hadis nr. 498); Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen* (Süyûtî şerhi ve Sîndî hâşiyesi ile birlikte, nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), I-VIII, Beyrut 1988, "Ezân", 1 (hadis nr. 624).

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Mirza Tokpınar, *a.g.e.*, s. 3-110.

¹² Buhârî, "Megâzî", 38 (V, 76). Taylesân, başa sarılan sarığın bir ucunun arkadan aşağı sarkıtmak suretiyle takma, usulünün adıdır. Yahudi âdetlerinden olduğu için, müslümanların bu şekilde sarık sarmaları Enes b. Mâlik tarafından yadırganmıştır. Geniş bilgi için bk. Zebîdî, *Tecrid Tercemesi*, X, 281.

¹³ Mümtaz Turhan, *Kültür Değişmeleri*, İstanbul 1987 s. 124; Erol Güngör, *Dünden Bugünden*, İstanbul 1987, s. 166-167.

¹⁴ 'Biz şuurı' hakkında bilgi için bk. Su

¹⁵ 'Benzeşme' hakkında bilgi için bk. Su

¹⁶ 'Bütünleşme' hakkında bilgi için bk. Sulhi Dönmezer, *a.g.e.*, s. 183.

¹⁷ bk. Nebhânî, *el-Fethu'l-kebîr*, I-III, B

¹⁸ "Sosyal Norm" hakkında bilgi için bk.

¹⁹ Ziya Gökalp, *Makaleler* (haz. Şevket manın Neresindeyiz, İstanbul 1980, s.

²⁰ Mümtaz Turhan, *Kültür Değişmeleri*,

kültürü olan yeni bir toplum oluşturmaya yönelik' olduğunu belirtmek gerekir. Hz. Peygamber'in aynı zamanda, bölgede yoğun bir şekilde bulunan Ehl-i kitap kültürünün etkisinden toplumu kurtarmaya çalıştığı da görülmektedir. Çünkü, o günün Arap toplumu, yahudi ve hıristiyanları kendilerinden bilgi ve kültür bakımından üstün görüyor, bir özentî içinde bulunuyordu.²¹ Bu bakımdan Hz. Peygamber'in konu ile ilgili yasaklamalarını, yerinde yasaklamalar olarak anlamak ve dinî-kültürel bağımsızlığı sağlamaya yönelik gayretler olarak değerlendirmek gerekir.

B. ‘Men teşebbehe bi-kavmin fe-hüve minhüm’ Hadisi ve Anlamı

1 Hadisin rivayetleri

Hadis daha çok Ebû Dâvûd'un (ö. 275/888) rivayeti olan metinle bilinmektedir. Bu sebeple çalışmamız da bu rivayet esas alınarak hazırlanmıştır. Fakat hadis Ebû Dâvûd'dan önce Saïd b. Mansûr (ö. 227/842) ve Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) tarafından da rivayet edilmiştir; ayrıca başka rivayetleri de mevcuttur.

a. Ebû Dâvûd'un Rivayeti

İslâmî kaynaklarda benzeme konusu ile ilgili olarak sık sık tekrar edilen ve *Kütüb-i Sitte* musanniflerinden yalnızca Ebû Dâvûd tarafından rivayet edilen metin şöyledir:

حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا أَبُو النَّضْرِ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ ثَابِتٍ حَدَّثَنَا حَسَنُ بْنُ أَبِي عَطِيَّةَ عَنْ أَبِي مُنِيبٍ الْجُرُمِيِّ عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ".

“(Ebû Dâvûd dedi ki): bize Osman b. Ebû Şeybe tahdîsen rivayet etti. (O da dedi ki:) bize Ebû'n-Nadr tahdîsen rivayet etti. (O da dedi ki:) bize Abdurrahman b. Sâbit tahdîsen rivayet etti. (O da dedi ki:) bize Hassân b. Atıyye tahdîsen rivayet etti. Onun, Ebû Münib el-Cûraşî'den, onun da İbn Ömer'den naklettğine göre Abdullah b. Ömer şöyle dedi: Allah Resûlû (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: **“Kim, bir topluma benzerse, o da onlardandır”**.²²

Hadis, geçmişte bilginler arasında bu rivayetiyle meşhur olmuş ve daha sonra yazılan kaynaklarda bu rivayet, muhtemelen ibaresindeki kolaylık dolaşısıyla, diğerlerine nazaran daha çok söz konusu edilmiştir. Zamanımızda bu konuyla ilgilenenler de yaygın bir şekilde, yalnızca bu rivayeti kullanmaktadır. Buna bağlı olarak, içeriğinin anlaşılması ve değerlendirilmesi hakkındaki kanaatler de bu metin çerçevesinde oluşmuştur. Ne var ki, metnin bağlamı ve konusu araştırılmadan birtakım görüşler ileri sürülmektedir. Ancak bu durum,

²¹ Ebû Dâvud, “Nikâh”, 46 (hadis nr.2164), “Cihâd”, 126 (hadis nr. 2682); İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik, *es-Sîretü'n-nebeviyye* (nşr. Mustafa es-Sekkâ-İbrâhim el-Ebyârî- Abdülhafız Şelebi), I-IV, Beyrut, ts., I, 223-224; W. M. Watt, *H. Muhammed Mekke'de* (trc. Azmi Yüksel-Rami Ayas), Ankara 1986, s. 33-34.

²² Ebû Dâvûd, “Libâs”, 5 (hadis nr. 4031).

hem hadisin yanlış değerlendirildiği, hem de hadislerinde açıkladığı benzerliklerin yanlış olduğu olmaktadır.

b. Saîd b. Mansûr'un Rivayeti

Kütüb-i Sitte musanniflerinden önceki muhaddislerden S bütünü bir metin hâlinde şöyle r

“Hasan-ı Basrî’den rivayet e
tur:

“Şüphesiz Allah, kıyametten önce
mı (ganimet) mızrağının gölgesinde
takdir etti ve kim bir kavme benz

c. Ahmed b. Hanbel'in Rivayesi

Ahmed b. Hanbel bu hadisi
rini takip eden iki metin şeklinde

ca. Abdullah b. Ömer'den
buyurdu demiştir:

“Ortağı olmayan Allah’a ibadet
dim. Rızkım (ganimet) mızrağın
ve alçaklık takdir edildi ve kim b

cb. Abdullah b. Ömer'den
buyurdu demiştir:

“Ortağı olmayan Bir Allah’a ibadet etmek üzere) gönderildim. Rızkım lefet muhalefet edenlere de zillet onlardandır.”²⁵

2. Hadisin Diğer Rivayetleri

Süyûtî ve Aclûnî bu hadisin *kebir*'de İbn Ömer'den rivayet tırmada *el-Mu'cemü'l-kebir*'de (807/1404) tespitiine göre Taberî Yemân'dan rivayet etmiştir,

²³ Saîd b. Mansûr, *es-Sünen* (nşr. Habîb

²⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I-VI, Bey

²⁵ Ahmed b. Hanbel, II, 50. Ahmed b.
 cek küçük bir değişiklikle (**zul** kelime

²⁶ Süyûtî, Celâleddin Abdurrahman b. İsmâîl, *Şifâ'ü'l-akl*, Mısır, ts. I, 189; Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*.

Mu'cemül-evsaf'ta rivayet edildiğine işaret etmektedir,²⁷ fakat bu rivayetin isnadı zayıftır.²⁸ Bu arada Süyûtî, Ebû Ya'lâ el-Mevsılî'nin (ö. 307/919), hadisi, *Müsned*'inde rivayet ettiğini belirtmektedir,²⁹ ancak söz konusu kaynakta bu rivayeti de tespit edemedik.³⁰ Aclûnî'nin bildirdiğine göre Ebû Nuaym da (ö. 430/1039) hadisi *Târihu İsfahân*'da Enes b. Mâlik'ten rivayet etmiştir.³¹ Uzun bir isnadla nakledilen bu rivayetin senedinde adı anılmayan/mübbhem râviler bulunduğundan ve incelenen rivayetlere göre de geç dönem kaynaklarından olduğu için araştırmaya dahil etmeye gerek görülmemiştir. Ayrıca söz konusu metin ileride özel olarak inceleyeceğimiz, Ahmed b. Hanbel'in sahih rivayeti ile hemen hemen aynı olduğu için buna ihtiyaç da kalmamıştır.³²

Aynı şekilde Heysemî'nin bildirdiğine göre hadisi aynı isnadla Bezzâr (ö. 292/905), Huzeyfe b. Yemân'dan rivayet etmiştir, ne var ki onun isnadı da zayıftır. Bezzâr bu hadisi Huzeyfe'den başka bir de Ebû Hüreyre tarikiyle rivayet etmiştir ve bu sened de mürsel olduğu gerekçesiyle tenkit edilmiştir.³³

Münâvî (ö. 1031/1622) bunlara ilâve olarak, bu hadisi İbn Ebû Şeybe (ö. 235/849) ve Abd b. Humeyd'in de (ö. 249/863) rivayet ettiklerini belirtmekte, Beyhakî'nin de (ö. 458/1066) *Şuabü'l-îmân*'da hadisi naklettiğine işaret etmektedir.³⁴ Bunlar da ileride incelenecek olan rivayetlere isnad ettiğinden ayrıca incelenmemiştir.

Hadisin, muhtelif rivayetlerinden, Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin (ö. 189/805), *Kitâbü Siyeri'l-kebîr*'deki rivayeti, metnin bağlamının tespiti konusunda önem arz etmektedir.³⁵ Tâvûs'tan (ö. 106/724) muallak olarak rivayet edildiği için isnadı zayıf olan söz konusu rivayet, burada inceleme konusu yapılmamış ama hadisin bağlamının tespitinde yararlanılmıştır. İleride görüleceği üzere, İmam Muhammed'in, hadisi "Kitâbu Fazlî'l-cihâd" bölümünde rivayet etmesi, onun anlaşılmasına önemli katkı sağlayacaktır.

Ebû Ca'fer et-Tahâvî de (ö. sahih bir isnadla rivayet etmiş örnek olarak zikredilmiş olup Ahmed b. Hanbel ve Ebû Dâvûd rivayet etmiştir. Biraz sonra isnadları Hanbel'in isnadı zikredilen ilk konu olarak zikredilmiştir.

Bunlardan başka Zehebî de rivayet etmiştir. Birincisi Ebû Ömer rivayettir.³⁷ Bu da ileride incelenmesi için ayrıca incelenmemiştir. Hüseyin Muhammed b. Muharrem rivayettir.³⁸ O da isnadında dolayısıyla zayıf olduğundan³⁹ a

Hadis, hicrî II. Asrın büyük (ö. 154/771) *Câmi*'inde de bulunmamaktadır. Hadisin isnadında 23/644) rivayeti sebebiyle **münâvî** 61'dir (m. 118) ve Hz. Ömer'in isnadı zayıftır. Güvenilir olmaması görülmüştür.

3. Hadisin İsnadları

Ebû Dâvûd, Saîd b. Mansûr suretiyle, isnadlarıyla incelenen bir sonuca ulaşılmaya çalışılacaktır.

²⁷ Ali el-Muttakî, Alâüddin Ali b. Abdülmelik el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl fî süneni'l-akvâl ve'l-efâl*, I-XVI, Beyrut 1985, IX (hadis nr. 24680).

²⁸ Heysemî, Nüreddin Ebû'l-Hasan Ali b. Ebû Bekir, *Mecmeu'z-zevâid ve menbeu'l-fevâid*, I-X, Beyrut 1967, X, 479.

²⁹ Süyûtî, *a.g.e.*, a.y.

³⁰ Söz konusu rivayet, <http://islamweb.net> adresinde bulunan Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'inde bulunamamıştır.

³¹ Aclûnî, a.y.

³² Ebû Nuaym, el-İsfahânî, *Târihu İsfahân*, 131, <http://www.al-waraq.com/>

³³ Heysemî, *a.g.e.*, a.y.

³⁴ Münâvî, *Feyzü'l-kadîr şerhu'l-Câmi's-sagîr* (nşr. Hamdi ed-Demürdâş Muhammed), I-XIII, Riyad 1998, V, 2595-2596.

³⁵ Muhammed eş-Şeybânî, Muhammed b. Hasan, *Kitâbü's-Siyerî'l-kebîr* (Serahsi şerhiyle Fransızca'ya trc. Muhammed Hamidullah), Ankara 1989, I, 12.

³⁶ Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. İsmâil, *el-Câmi*, I-XVI, Beyrut 1994, I, 213.

³⁷ Zehebî, Şemseddin Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâil, *el-Câmi*, I-XXIII, Beyrut 1994, I-XXIII, 240.

³⁸ Zehebî, *a.g.e.*, XVI, 240.

³⁹ Mizzi, Ebû'l-Haccâc Cemâleddin Yûsuf b. İsmâil, *el-Câmi*, I-XXXV, Beyrut 1985-1992, I-XXXV, 240.

⁴⁰ Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi*, XI, 45 (sonunda).

⁴¹ Katâde'nin hayatı hakkında bilgi için bk. *el-Câmi*, 269-283.

Hadisin Ebû Dâvûd tarafından rivayet edilen metnin isnadı:

Bu isnadı Süyûtî *el-Câmiu's-sagîr*'de 'hasen' olarak nitelendirmiştir.⁴⁷ İbn Teymiyye (ö. 728/1328) bu rivayet hakkında 'ceyyid'⁴⁸ demiş, Sehâvî de (ö. 902/1496) senedinin 'zayıf' olduğunu ancak 'şevâhidi'⁴⁹ bulunduğunu belirtmiştir.⁵⁰ Aclûnî ise senedinde zayıf bir râvî bulunduğunu, ancak Irâkî'nin, şevâhidi bulunduğunu için sahih olduğunu söylediğini ifade etmektedir.⁵¹ Buradaki zayıf râvî Heysemî'nin de işaret ettiği gibi⁵² Abdurrahman b. Sâbit b. Sevbân'dır.⁵³ Ali b. Medîni'nin (ö. 234/848), Abdurrahman hakkındaki kanaatinin olumlu olduğu nakledilirken, Yahyâ b. Maîn'in (ö. 233/847) onun zayıf

⁴² Hayatı için bk. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXIV, 324-325; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, I-VI, Beyrut 1991, VI, 467-468.

⁴³ Hayatı için bk. Mizzî, *a.g.e.*, VI, 34-40; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, V, 466, İbn Hacer, *a.g.e.*, I, 473.

⁴⁴ Hayatı için bk. Buhârî, *Târihu'l-kebir*, V, 265; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, V, 219; Mizzî, *a.g.e.*, XXVII, 12-18; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, VII, 313-314; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, II, 551-552.

⁴⁵ Hayatı için bk. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, IX, 545-549; Mizzî, *a.g.e.*, XXX, 130-136; İbn Hacer, *a.g.e.*, VI, 16-17.

⁴⁶ Hayatı için bk. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIX, 478-486; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, XI, 151-154;

⁴⁷ Süyûtî, *el-Câmiu's-sagîr*, II, 175.

⁴⁸ "Ceyyid" hakkında bk. Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 55.

⁴⁹ "Şevâhid, şâhid'in çoğuludur ve destekleyici rivayetler hakkında kullanılır. Ancak bu destekleme isnaddaki garabeti gidermek içindir ve anlamın mevcudiyetine işaret eder, hadisin aslına tam olarak uygunluğunu ifade etmez. Bilgi için bk. Uğur, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, s. 370-371.

⁵⁰ Münâvî, *Feyzü'l-kadîr şerhu'l-Câmiu's-sagîr*, I-VI, Beyrut, ts., VI, 105.

⁵¹ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, II, 240.

⁵² Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*, X, 479.

⁵³ Hayatı hakkında bk. dipnot, 43. Tenkidi hakkında ayrıca bk. Nesâî, *Kitâbu'd-Duafâ ve'l-metrûkîn* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1987, s. 159; İbn Ebû Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed, *Kitâbü'l-Cerh ve't-ta'dîl* (Dâiratü'l-maârif), I-IX, Haydarâbâd 1952, V, 219; İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, *Kitâbü'd-Duafâ ve'l-metrûkîn* (nşr. Abdullah el Kâdî), I-III, Beyrut 1986, II, 91.

olduğunu söylediğine dikkat çekenlerle birlikte cerhi yönündeki b. Hanbel'in (ö. 241/855), onun bu durumu desteklemektedir. Kanaatleri genel olarak zayıf Süyûtî de (ö. 911/1505) bu bilgilerin hasen olduğunu belirtmesi, bu yükseldiği düşüncesine sahip olmaktadır, ancak bunlar hadisin şevâhid

Şevâhid konusunda bir hususa zannedilen bir hadisin ferd oğarabetten kurtulur ve ferd hadislerde de mevcut olduğu arâvî varsa ve isnad ondan dolayınunu etkilemez. Şevâhid yalnızca rin bulunduğu anlamına gelir. Şekilde ifade etmekte ve mütâ edilemeyen' râvilerle ilgili oldu zayıflığını tespit etmemize kat hadisin şevâhidi bulunsa da 'ke dır. Özellikle bir hadisin, şevâh anlam farkı varsa bu tamamıyla şahidi bulunan rivayetler arasında özelliklerinin dışında, lafız bir farkının az olması gibi özelliklerle edilebilir duruma gelebilmesi için Bir hadisin şâhidinin varlığı y rivayet edildiğini ifade eder,⁶⁰ z mez.

Ebû Dâvûd'un bu rivayeti mütâbaattan söz etmek mümkün birliği bulunmamaktadır. Bu ç

⁵⁴ Geniş bilgi için bk. Mizzî, *a.g.e.*, X, Muhammed el-Bicâvî), I-IV, Kahire

⁵⁵ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, II, 240.

⁵⁶ İbnü's-Salâh, Ebû Amr b. Abdurrahman 1986, s. 83; Mücteba Uğur, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, s. 370-371.

⁵⁷ Nevevî, *Kitâbü İrşâdi tullâbi'l-ulûm*, 224.

⁵⁸ Mücteba Uğur, *a.g.e.*, 289-290.

⁵⁹ Mücteba Uğur, *a.g.e.*, s. 370-371.

⁶⁰ Mücteba Uğur, *a.g.e.*, s. 290.

belirttiği üzere, yalnızca, hadisin aslının mevcut olduğuna hükmedilebilir.⁶¹ Anlam birliği olduğunda ise 'şâhid' de denilen 'nâkıs mütâbaattan söz edilebilir. Fakat burada nâkıs mütâbaat da yoktur, çünkü Ebû Dâvûd'un rivayetinde hadis yalnızca kısa bir cümle olarak rivayet edildiği için hadisin aslı ile mâna birliği yok edilmiştir. Bu sebeple böyle bir hadisin aslının mevcut olmasının eldeki rivayetin sıhhatini olumlu yönde etkileyeceği söylenemez. Zaten aralarında nâkıs mütâbaatın da bulunmadığı rivayetlerin şâz rivayetlerle ortak özellikler taşıdıkları kabul edildiğine göre,⁶² bunların delil olarak kullanılamayacakları anlaşılmaktadır. Kaldı ki bu da râvilerin tamamı sika ise böyledir. Bu hadisteki gibi râvilerden biri zayıf ise şâz bile olmazlar. Bu durumda söz konusu rivayetin şevâhidinin bulunduğu söylenmesi, isnaddaki Abdurrahman b. Sâbit'in zayıflığını gideremeyeceği gibi, isnaddaki zayıflık da değişmeyecektir.

Mutlaka dikkat edilmesi gereken husus, Ebû Dâvûd'un rivayet ettiği metnin şevâhidi olduğu ileri sürülen metinler, bütün olarak rivayet edildikleri halde incelediğimiz rivayetin Ebû Dâvûd tarafından, anlamı bozacak ve yanlış anlamaya neden olacak bir şekilde bölünerek rivayet edildiğidir. İleride de değinileceği üzere, metnin **taktî**'i/bölünmesi yüzünden bağlam koparılmış ve sonuçta yanlış anlamalar doğmuştur.

Said b. Mansûr'un rivayet ettiği metnin isnadı:

Abdullah b. Ömer (ö. 68/687) (?)
↓
Hasan-ı Basrî (ö. 110/728)⁶³
↓
Ebû Umeyr es-Sûrî (?/?)⁶⁴
↓
İsmâil b. Ayyâş (ö. 182/797)⁶⁵
↓
SAİD b. MANSÛR (ö. 227/842)

Saîd b. Mansûr'un rivayeti mürseldir, onun için de hadisin alındığı sahâbî isnadda belirtilmemektedir. Ancak Hasan-ı Basrî'nin (ö. 110/728) mürseli olan bu rivayet de, büyük bir ihtimalle Abdullah b. Ömer'dendir. Çünkü hadisin güvenilir kaynaklardaki râvisi İbn Ömer'dir ve o aynı zamanda Hasan-ı

Basrî'nin kaynaklarındandır.⁶⁶ Basrî'nin, kendisinden hadis rivayet eden isimlerini naklettiği listede Abdullah b. Ömer'den hadis almış olabileceği de düşünülmektedir.⁶⁷ Hadisin Ahme b. İbrahim'e nakledildiğinde, Said b. Mansûr'un rivayetinde, Said b. Mansûr b. Ömer olduğu ihtimalinin çok az olduğu Hanbelî'nin İbn Ömer'den rivayet ettiği rivayettir.

Saîd b. Mansûr'un rivayeti mürseldir, onun için de hadisin alındığı sahâbî isnadda belirtilmemektedir. Mürsel hadisler, Enes (ö. 179/795) ve Ebû Haris gibi mürsel hüccet kabul etmişlerdir.⁶⁹

Hasan-ı Basrî, çok mürsel hadisler rivayet eden olup adalet sahibi ve sika olduğu konusunda ise olumsuz tenkid ve şüphelerinin delil olarak kullanılması ancak mürsel rivayetlerinin ayrı bir hüccet hükmünde olduğu kabul edilmektedir.⁷² Bu arada güvenilir, ifade edilmektedir.⁷³ Serahsî'nin rivayet ettiği sahâbîden aldığı hadisleri mürsel hadisleri hüccet kabul etmesinden kaynaklanmış gibidir.

⁶¹ İbnü's-Salâh, *Ulûmü'l-hadîs*, s. 83.

⁶² Süyûtî, *Tedribü'r-râvî fî şerhi Takrîbi'n-Nevevî* (nşr. Abdülvehhab Abdullatîf), I-II, Beyrut 1979, I, 244-245.

⁶³ Hayatı için bk. Mizzi, *a.g.e.*, VI, 95-126; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, IV, 563-588.

⁶⁴ Hayatı hakkında bilgi bulunamamıştır. Hasan-ı Basrî'nin öğrencileri arasında adı geçmemektedir. bk. Mizzi, *a.g.e.*, VI, 101; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, IV, 566. İsmâil b. Ayyâş'ın hocaları arasında da adı anılmamaktadır. bk. Mizzi, *a.g.e.*, III, 164; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, IV, 566.

⁶⁵ Hayatı için bk. Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, III, 163-181; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* VIII, 312-328.

⁶⁶ bk. Mizzi *Tehzibu'l-Kemâl*, VI, 98.

⁶⁷ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, IV, 563-588.

⁶⁸ bk. İbnü's-Salâh, *Ulûmü'l-hadîs*, s. 563-588; Talat Koçyiğit, *Hadis Usûlü, Câmiu't-tahsil fî ahkâmî'l-merâsîl*, E. Yönlünden Değeri, Ankara 1985.

⁶⁹ İbnü's-Salâh, *a.g.e.*, 55; İsmail Hakkı Kâşgari, *Hadis Metodu*, Ankara 1994.

⁷⁰ Hâkim en-Nisâbü'rî, Ebû Abdullah Mâlik b. Enes, s. 25.

⁷¹ bk. İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed b. Zuhayr, *Tezkiretü'l-huffâz*, I-IV, Haydarâbâd 1967.

⁷² Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, IV, 563-588.

⁷³ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, VII, 312-328; Mizzi, *Tehzibu'l-Kemâl*, III, 163-181.

⁷⁴ Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdurrahman, *İstisnâ*, İstanbul 1984, I, 361.

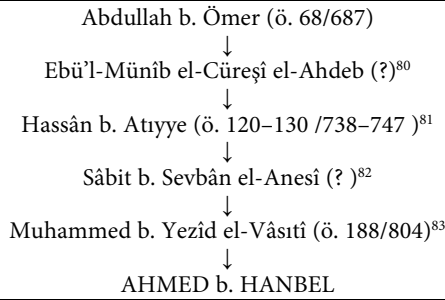
⁷⁵ İsmail Hakkı Ünal, *İmam Ebû Hanîfe*, İstanbul 1984, I, 361.

genellikle zayıf kabul edilen mürsellerdendir.⁷⁶ Bilginler, mürsel hadisleri esas itibariyle zayıf hadislerden sayarlar ve ancak Saïd b. Müseyyeb (ö. 93/712) ve onun niteliklerini taşıyan başka bazı râvilerin böyle rivayetlerini kabul etmeye taraftardır.⁷⁷ Hâkim en-Nisâbüri ise bizzat işitilmediği için mürsel bir hadisin ihticâc için kullanılamayacağı iddiasındadır.⁷⁸ Esas itibariyle "mürsel hadisi mutlak kabul veya red yerine onu durumuna göre değerlendirmek" daha doğru olur.⁷⁹

Bu rivayetin, mürsel olması bir yana, isnadındaki râvilerden Ebû Umeyr es-Sûrî tanınmamakta ve hakkında bilgi bulunmamaktadır. Bu sebeple, hem genellikle zayıf kabul edilen mürsellerden olduğu için, hem de isnadda bilinmeyen/meçûl bir râvi bulunduğundan, bu isnad zayıftır. Ancak aşağıda inceleyeceğimiz Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiği metinle lafız farkının çok az olduğuna da tekrar işaret etmek gerekir.

Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiği metilerin isnadları

a.

İncelediğimiz hadisin tek sahih rivayeti, güvenilir râvilerce nakledilen bu hadistir. Ahmed b. Hanbel bu hadisi, *Müsned*'de aşağıdaki rivayetten önce nakletmekle belki bu duruma işaret etmek istemiştir.

⁷⁶ Hâkim en-Nisâbüri, *Ma'rifetü ulûmi'l-hadis*, s. 25; İbnü's-Salâh, *Ulûmü'l-hadis*, s. 53-54; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî*, I, 198-207.

⁷⁷ Hâkim en-Nisâbüri, *a.g.e.*, s. 25-26; Polat, *a.g.e.*, s. 137.

⁷⁸ Hâkim en-Nisâbüri, *a.g.e.* s. 26.

⁷⁹ Selahattin Polat, *a.g.e.*, s. 137.

⁸⁰ Hayatı için bk. Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, XXXIV, 324-325; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, VI, 467-468.

⁸¹ Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, VI, 34-40; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, V, 466-468.

⁸² Buhârî, *et-Târihu'l-kebîr*, II, 161; Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, IV, 349-351; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, I, 328.

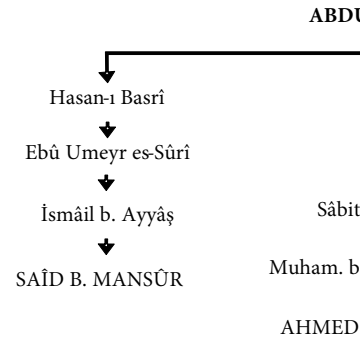
⁸³ Buhârî, *et-Târihu'l-kebîr*, I, 260; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, IX, 302-303; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, V, 337-338.

b.

Abdullah b. Ömer (ö. 68/687)
Ebü'l-Münib el-Cüreşi el-Ahdeb (?)⁸⁰
Hassân b. Atıyye (ö. 120-130 /738-747)⁸¹
Sâbit b. Sevbân el-Anesî (?)⁸²
Muhammed b. Yezid el-Vâsıtî (ö. 188/804)⁸³
AHMED b. HANBEL

Ahmed b. Hanbel'in bu rivayeti, hiptir. Ahmed b. Hanbel hadisi almıştır. Yukarıda Ebû Dâvûd isnadındaki Abdurrahman b. Saïd Çünkü yukarıda işaret edildiği genel kanaati onun zayıf olduğu

Hadise Ait İsnadların Toplu Şekli

⁸⁴ Hayatı için bk. Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, VI, 34-40; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, V, 466-468.

⁸⁵ bk. Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, VI, 34-40; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, V, 466-468.

⁸⁶ İbn Hacer, *a.g.e.*, III, 346-347; ez-Zuhayrî, *et-Târihu'l-kebîr*, I-IV, Mısır 1963, II, 551-552.

⁸⁷ Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiği metinle lafız farkının çok az olduğu

3. Rivayetlerin Karşılaştırılması

Hadisin çok bilinen ve çok kullanılan Ebû Dâvûd'un rivayeti esas itibariyle zayıftır. Yukarıda da belirtildiği üzere, her ne kadar bu hadise hasen veya sahîh diyen bazı bilginler bulunmaktaysa da onların hadisin şevâhidini dikkate aldıklarından dolayı bu kanaate sahip oldukları sanılmaktadır. Ancak bu durum, zayıf hadisin içeriğinin uydurma olmadığını gösterirse de, mâna itibariyle tam olarak neyi ifade ettiğini ve kapsamını açıklayıp doğru anlamı belirleme imkânını vermez. Bunlar dikkate alındığında Ebû Dâvûd'un rivayet ettiği hadisin anlamını ve bağlamını tespit etmek için taşıması gereken niteliklerden uzak olduğu anlaşılmaktadır.

Saîd b. Mansûr'un rivayeti de hem mürsel olduğu, hem de Ebû Umeyr es-Sûrî adında kaynaklarımızda hakkında bilgi bulunmayan bir râviye isnad edildiği için zayıftır.

Hadisin sahîh rivayeti, Ahmed b. Hanbel'e ait olan ve bizim ilk sırada incelediğimiz metindir. Bu rivayette, daha sonra gelen rivayetin isnadında bulunan ve zayıf kabul edilen Abdurrahman b. Sâbit b. Sevbân'ın yerine babası, Sâbit bulunmaktadır. Sâbit b. Sevbân ise yukarıda da işaret ettiğimiz üzere sikadır. Bu rivayette metnin bütünlüğü bozulmadığı gibi, bağlamı hakkında herhangi bir açıklama bulunmasa da, dikkatle okunduğunda bağlamın, metnin bütünlüğünden tespit edilebileceği görülmektedir. Ayrıca bu tespiti yapmak için ilk dönem kaynaklarında hadisin hangi bağlamda değerlendirildiğine bakarak bir sonuca varmak da mümkündür.

4. Hadisin Bağlamı

Hadisin araştırmamıza konu olan kısmında, anlamın kendisine yüklediği kelime teşebbühtür. Teşebbüh, Arapça **şibh** kökünden türetilmiştir ve sözlük anlamı benzetmek demektir. Sözlüklerde başka bir Arapça kelime ile karşılandığını göremediğimiz bu kelimeyi İbnü'l-Esîr (ö. 606/1209), süt emen çocuğun anneye benzemesi örneğiyle açıklar;⁸⁸ Ebû Bekir er-Râzî (ö. 760/1359) de 'شَبَّهَ بِكَذَا/bir kimse bir özellikle... bir şahsa/eşyaya benzedi' ifadesiyle kullanılışını gösterir.⁸⁹

Burada bir hususa dikkat etmek gerekmektedir. Metinde geçen teşebbüh kelimesi, tefe'ul kalıbındadır ve eğer bu, Hz. Peygamber'in bizzat kullandığı kelime ise, Arapça dilbilgisine göre 'öznenin özel çabası bulunması gerektiği'ne de işaret eder.⁹⁰ Yani kastedilen benzeme, sıradan bir benzeme değil, metinde

kendileri ile ilgili olarak konumlarına veya müslümanların için, 'özel çaba sarf etme' ve ö Nitekim Kuzâî'nin (ö. 454/1062) konumuz olan metni "Kim b sayılır" diyerek tercüme etmek ma' anlamını dikkate almış gör

Teşebbüh kelimesinin sözlü etmeden, hadisin doğru anlaş dilsel bağlamı (kelime ve cüm toplumsal bağlamına bakarak b hem sahîh hem de bütün metin tinden hareketle, metnin içeriği hangi bölüm/kitâb içinde rivay ne olduğunu tespit edeceğiz.

Metinde veya başka bilgi e herhangi bir açıklama bulunr kullanılan kılıç, mızrak ve diğ nu anlamaktayız.⁹³ Ayrıca Muh İbn Ebû Şeybe'nin hadisi *Kitâb* mın cihad olduğunu göstermek

Hadisin bağlamı cihad olm hangi sonuçlara ulaşabileceğim dırmamız gerekecektir. Araştı kavme benzemeye çalışırsa o da cihadla ilgili bir hadisin cüm nakledilen rivayetlerinde geçen birlikte anılmasının sebebi ne cevap bulmak zordur. İnceledi olursa, şu sorulmalıdır: Hadi giyim-kuşamdan söz edilmesin nabilir? Bunu da cihad dışında

⁸⁸ İbnü'l-Esîr, Mübârek b. Muhammed el-Cezerî, *en-Nihâye fî garibi'l-hadis ve'l-eser* (nşr. Ebû Abdurrahman Salâh b. Muhammed), I-V, Beyrut 2002, II, 396; Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhî'te* (bk. Beyrut 1987, s.1610) ve İbn Manzûr da *Lisânü'l-Arab*'a (bk. İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâleddin Muhammed el-İfrîkî el-Mısri, I-XV, Beyrut 1994, XIII, 503-506) bu kelimeyi almamışlardır.

⁸⁹ Ebû Bekir er-Râzî, Muhammed b. Ebû Bekir b. Abdülkâdir, *Muhtârü's-sihâh*, İstanbul 1980, s. 280.

⁹⁰ Mustafa el-Galâyîni, *Câmiu'd-dürûsi'l-Arabiyye*, I-III, Sayda/Beyrut 1971, I, 225.

⁹¹ Kuzâî, Ebû Abdullah Muhammed b.

⁹² Hadisleri anlamada bağlam hakkında ve Yorumlanmasında Metodoloji Soru Yeniden Düşünmek, Ankara 1998, s. 1.

⁹³ Bu araştırmada bizim konumuz ha açıklamak değilse de, bu konudaki is rı, İzmir 1996, s. 630-686.

⁹⁴ bk. Muhammed b. Hasan eş-Şeybâ, 143-144; İbn Ebû Şeybe, *el-Musanne*

olmadığı gibi, aksini düşünmek başka açılardan da çelişkiler içermektedir. Çünkü bu üslûptaki bir ifade, nebevî tebliğdeki tutarlılık ve insicama uygun düşmemekte, birbiriyle ilgisi olmayan konulara atlanılmış olmakta, hem de bunu gerektirecek bir sebep tespit edilememektedir.

Şayet bizim bir bütün olarak gördüğümüz rivayetin, bazı metinlerde dikkat çektiği gibi iki ayrı metnin sonradan râviler tarafından birleştirilmiş bir rivayet olabileceği akla gelirse,⁹⁵ o zaman da buna, anlam bakımından bir ihtiyaç ve kabul edilebilir bir tutarlılık tespit etmemiz gerekecektir. Çünkü genellikle bir araya getirilmiş olan farklı metinlerin anlam açısından ortak yönleri bulunur. Eğer bu metnin benzeme ile ilgili kısmı dış görünüş ve giyim kuşamla ilgili ise, cihadla ilgili bir metne bunun eklenmesinin bir sebebi olmalıdır. Kaldı ki araştırmalarımız esnasında, hadis ile ilgili yorum ve açıklamalarda, bilgilerden kimsenin burada iki metnin birleştirildiği yolunda bir iddiada bulunduğunu tespit edebilmiş değiliz.⁹⁶ Bu sebeple hadisi bir bütün olarak rivayet eden âlimlerin rivayetlerinde, iki ayrı metnin birleştirilmesi değil, Ebû Dâvûd'un rivayet ettiği hadiste bir metnin bölünmesinin/taktî' söz konusu olduğu anlaşılmaktadır.⁹⁷ Bu arada Ebû Dâvûd'un zayıf olan bu rivayetinde, hadisin bölünmesi sebebiyle bağlamın koparılmış olduğuna dikkat etmek gerekmektedir.

Hadisin cihadla ilgili olmayabileceği yolundaki bir yaklaşım, onun anlaşılmasına ve bağlamının doğru tespitine uygun imkânlar sunmamakta, aksine çelişkilere düşürmektedir. Hâlbuki bir bütün olarak cihadla ilgili olduğu kabul edilirse, hem anlam, hem bağlam ve içerik birbiriyle uyumakta, hadisin anlamı bağlamıyla tutarlılık kazanmakta, mantıksal insicam sağlanmaktadır ve başka dinî esaslarla da çelişmemektedir. Çünkü İslâm'da başka toplumdan olmanın/ sayılmanın ölçüsü giyim kuşam benzerliği değildir. Bu husus Kur'an'la belirlenmiştir ve konu ileride ayrı bir başlıkta incelenecektir. Zaten ilk dönem bilginlerinden Ebû Dâvûd'dan başka kimse bu hadisin son kısmını bağımsız bir metin olarak ele alıp onun giyim kuşamla ilişkili olduğunu ileri sürmemiştir. Bizim incelediğimiz kaynaklarda hadis, bütün bir metin halinde rivayet edilmiştir. Özellikle Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, Saîd b. Mansûr ve İbn Ebû Şeybe'nin hadisi cihad bölümünde zikretmeleri ve bunların Ebû Dâvûd'dan önce yaşamış olmaları, aslında hadisin ilk dönemlerde nasıl anlaşıldığını gösteren önemli bir delildir. Bu durumda bizim, yalnız kalan Ebû Dâvûd'un değil, hadisin kaynağına ondan daha yakın olan ve metni ondan farklı anlayan bilginlerin kavrayışlarını tercih etmemiz gerekmektedir. Aksine

bir tercih hadisin bağlamını, etmektedir.

Tarihî ve sosyal bağlama bağlanmamaktadır. Ancak, hangi olayları ve başka pek çok konuyu kapsadığını, ibret almaları için hatırlatır. Bu durumda tarihî ve sosyal bağlamı, metnin her yönüyle

Metinden hareketle sözünü edilmemektedir. Ancak, hangi de, bir seferden sonra veya bir Çünkü metinde cihaddan bahsedilmektedir. Bu sebeple düşmanları tehdit, müslümanların bugün anlaşıldığı gibi maddî dolaylı makalenin giriş kısmında 'gine' ve yanlış anlaşıldığına öze

⁹⁵ Hadis Usulünde müdrecü'l-isnâd denilen bu tür hadisler hakkında bilgi için bk. Talat Koçyiğit, *Hadis Usûlü*, s. 126-127; Mücteba Uğur, *a.g.e.*, s. 254.

⁹⁶ Her şeye rağmen bir eklemenin olabileceği ileri sürülse bile, o zaman, anlamının, tutarlılık açısından giyim kuşamla değil, cihadla ilgili olduğunu kabul etme zorunluluğumuz doğacaktır, çünkü ifadeler bunu gerektirmektedir.

⁹⁷ Taktî hakkında bilgi için bk. Mücteba Uğur, *a.g.e.*, s. 388-389.

⁹⁸ Hadisin tam metni ve Saîd b. Mansûr tarafından alınarak, metinde düşmanların zelil halefet edenlerin âkıbetlerinin her zaman yahudi kabilesi olan Benî Nadîr'in âyetlerdeki ifadelerle, hadisteki ifadelerle Nadiroğulları yahudilerinin Medine âyetlerinde özellikle sürgün gibi alçaklaştırmak ve resûlüne muhalefet edenlerin câdele sûresi'nin 19-20. âyetlerinde Allah'ın kendisi ve resulleri hakkında aynı konuları ele aldığından, bu âyetin sı ve hadisin onlardan sonra Medine ettiğinden, hadisin vürûd sebebi olarak leri hakkında bilgi için bk. Taberî, *El-Bihar an te'vili âyi'l-Kur'an*, I-XV, Beyrut 1980; *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-azîm*, I-IV, Beyrut 1980; *me'sûr*, I-VIII, Beyrut 1993, 85-104; *Mefâtihu'l-gayb*, I-XI, Beyrut 1997, X. Arap kabilelerine söylenmiş de olabilir. dönerken bazı Arap kabilelerine uğradıkları kabilelerini örnek göstererek kendileri meye çalışmıştır (bk. İbn Hişâm, *es-Siyer*).⁹⁹ Münâvî, bu hadisi giyim kuşamla ilgili *Feyzü'l-kadîr şerhu'l-Câmii's-sagîr*, I-

5. Hadisin Anlamı

Metnin bağlamına bakıldığında sözün odak noktasının, İslâm'dan yana veya İslâm'a karşı olma anlamında 'taraf olma'yı içerdiği görülür. Çünkü hadiste iki taraftan söz edilmektedir, bunlardan biri İslâm'dan yana, diğeri de İslâm'a karşı olarak takdim edilmektedir. Metnin tamamı göz önüne alınırsa anlatılanlar da bu iki kesimin karşılaşacakları veya Hz. Peygamber'in zamanına göre ifade edilecek olursa, hem karşılaştıkları hem de karşılaşacakları durumlarla ilgili açıklamalardır. Yukarıda ifade edilen bağlamdan hareketle metnin anlamının bu çerçevede olmasının gerektiği görülmektedir. Buna göre İslâm'dan yana olanlar için üstün gelmek, ganimete kavuşmak ve düşmanlarını cizyeye bağlamak söz konusudur. İslâm'a karşı olanlar için ise zillet ve hakaret, yenilmek ve cizye verme durumunda kalmak, belki de sürgün edilmek söz konusu olacaktır.

Benzemeye çalışmak ise bu iki taraftan birine benzemeye çalışmak olarak açıklanmalıdır. Hz. Peygamber'in, bu iki taraftan birine benzemek için çabalanın ve bunlardan birisine taraf olanın, hadiste ifade edilen sonuçlara kavuşacağını kastettiği görülmektedir. Yukarıda da ifade edildiği gibi bağlam, cihadla ilgili olduğuna göre bu bağlamda anlamak ve öyle de anlamlandırmak gerekir. Bu durumda her ne kadar hadiste teşebbüh kelimesi kullanılıyorsa da, mantûka değil mefhûma bakmak gerekirken, kelimesinin sözlük anlamıyla değil, kelâmın bağlamıyla metni anlamlandırmanın bizi doğru sonuca ulaştıracağı görülmelidir.

Dil bağlamından hareketle anlama bakacak olursak o zaman, daha önce de işaret edildiği üzere, Ebû Dâvûd'un rivayet ettiği eksik metniyle bilinen bu hadisi, ondan önce yaşamış bilginlerin rivayet ettikleri bütünlük içerisinde değerlendirmek ve öylece doğru anlamı bulmaya çalışmak gerekir. Özellikle bütün metin içinde geçen: "...(Allah) Bana muhalefet edenlere de zillet ve alçaklığı takdir etti; kim bir kavme benzerse o da onlardandır" cümlesinde: "Bana muhalefet edenlere" ifadesine dikkat edilirse bağlam buradan hareketle doğru bir şekilde anlaşılabilen ve "مَنْ تَشَبَّهُ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ" / Kim bir topluma benzemeye çalışırsa o da onlardandır" kısmı bu ifade ile birlikte anıldığı için, benzemenin muhalefet etme ile bağlantısı daha iyi görülebilmektedir. Bu da hadiste ifade edilen benzeme ile Hz. Peygamber'e muhalefet edenlere, 'bu hususta benzeme' ve metnin ilk cümleleri ile birlikte değerlendirildiğinde ise, aynı zamanda, inanarak ve cihad ederek onun yanında yer alan müslümanlara da, bu davranışlarda benzemenin kastedildiği anlaşılmaktadır.

Metinde ifade edilen muhalefetin özel bir anlamının bulunduğu görülmektedir. Hadisin "Kitâbü'l-Cihâd" bölümlerinde rivayet edilmesine ve metinde geçen kılıç ve mızrak gibi cihadla ilgili kavramlara dikkat edilip düşmanların

zelil ve perişan edildikleri ifade edilerek muhalefet edenlerin muhalefeti gerçekleştirdikleri, durumun kastedilmiş olacağı söylenebilir. Hz. Peygamber de onlarla savaşmıştır. Bu yüzden olmalı ki metinde 'cizye vermek zorunda kalmak' ifadesi, bağlamı, hadiste ifade edilen benzerlikten ni yok etmek ve onları öldürmek anlamında larda benzemek ve cizye vermek anlamında olarak, iman şerefi ile şereflenerek ederek üstünlüğe kavuşmak anlamında maktadır.

Özet olarak Hz. Peygamber'in kim bizim yanımda yer alır, ganimete kavuşur; kim de bize karşı gelir, aldıkları gibi bir tavır alırsa, şirk ve sayılarak onların akıbetine uğradıkları da bırakılır, demektir. Nitekim münde rivayet eden Muhammed b. İdris Kitâbü's-Siyerü'l-kebir'ini şerh ederken cümlesini, sefere birlikte çıkıp katılarak sayılarının artmasına dikleri ve dolayısıyla onlardan sevâbı hak edecekleri doğrultusunda düşmanlarının nasıl bir durumda Serahsî'nin yorumu, hadisin genel olarak kabul edilmelidir.

Konuyu kısaca tekrar ifade edince, zayıf bir isnadla ve eksik ilgili bölümde rivayet edilmiş, hem eksik metin hâlinde rivayet koyması, metnin yanlış anlaşılmasına

C. Müslümanların Dışındaki İslâm

Bu makalenin konusu olan de/dış görünüşte benzemek o

¹⁰⁰ bk. Dipnot, 23.

¹⁰¹ Hz. Peygamber'e muhalefetin anlamı

¹⁰² Serahsî, *Şerhu Kitabı's-Siyerü'l-kebir*, Beyrut, ts., VI, 104.

kişinin benzediği toplumdan olması/sayılması bilgisini içermektedir. Acaba bu açıdan hadis nasıl açıklanabilir? Bu konunun açıklanması için önce metinde bulunmayan ama benzemeyi konu edinen başka metinlerde, benzenilen toplumdan sayılma durumuna herhangi bir işaret var mıdır, ona bakmak gerekmektedir.

Hız. Peygamberin, bazı davranışlarda yahudi ve hristiyanlara benzemeyi yasakladığı metinlerden hiç birisinde, bu benzeme sebebiyle müslümanların onlardan olabileceklerini ifade ettiği görülmemiştir.¹⁰³ Bu durumda dış görünüşte, özellikle de başka toplumların dinî nitelik taşımayan davranışlarında 'o topluma benzemekle onlardan sayılmak' gibi bir ilkenin Hız. Peygamber tarafından belirlenmiş olduğu söylenemez.

Bundan başka herhalde dikkat edilmesi gereken husus, hiç kimsenin dil ile ıkrarı ve kalp ile tasdiki olmadan başka bir millettendir/dinden olmayacağına şüphe yoktur. Daha açık bir ifade ile bir müslümanın, müslüman olmayan birine dış görünüşüyle benzemesinin, onu dinden çıkarmayacağı bilinmektedir. Eğer metin gerçekten o toplumdan olmayı dış görünüşte benzemeye bağlı olarak ifade ediyorsa, o zaman bu durumdaki herkesin dinden çıkmış olacağını iddia etmek gibi çok açık bir yanlışa düşülür. Bilindiği kadarıyla bilginlerden böyle bir iddiada bulunan kimse de yoktur.

Aslında "Müslümanların dışındaki bir toplumdan olma/sayılma" durumunun, hangi durumda ve nasıl gerçekleşeceği Kur'an-ı Kerim'de açıklanmıştır. Mâide sûresi'nin 51. âyetinde Ehl-i kitab'ı dost/velî edinenlerin onlardan olabilecekleri belirtilmekte ve onlardan sayılmanın işareti olarak 'benzeme' değil, 'velâyet/velî ve dost edinme' gösterilmektedir. Burada yasaklanan dost edinmenin de, hemen akla geliveren sıradan arkadaşlık ve dostluk ilişkisi değil, özellikle zamanımızda devlet sırlarını paylaşma anlamında yakın ilişki niteliğindeki davranışlar ve bazı bilginlere göre de hukukî velâyet olduğu anlaşılmaktadır.¹⁰⁴ Bu türden bir ilişki ise beşerî ilişkiler kurma anlamında dost edinmekle veya hukukî anlamda velî edinmekle değil,¹⁰⁵ esasen devlet sırlarını aktarmakla gerçekleşmektedir. Devletin sırrını başka bir devlete aktaran kişi, tabii ki kendi devletinin değil, diğer devletin mensuplarından sayılacaktır, çünkü onlara hizmet etmiş olmaktadır.

Kur'an'ın bu açıklamasıyla bir müslümanı başka bir topluluktan saymanın ölçüsü böylece belirlenmektedir. Bunun dışındaki başka bir sebeple, özellikle giyim kuşam gibi, din değiştirmede bir ilke olarak kabul edilemeyecek 'görü-

nüşte benzeşme' sebebiyle bir etmek mümkün değildir.

Bu konuyu Ahmed b. Hanbeli lamaktadır. Ebû Ümâme'den ri-

"Bir gün Hız. Peygamber, Ensar çıktı ve: Ensar topluluğu! Sakallı halefet edin, dedi. Râvi dedi ki: izar¹⁰⁶ giymez, dedik. Hız. Peygamber, dedi. Râvi, biz: Ey Allah'ın dik, dedi. Râvi, Hız. Peygamber: buyurdu, dedi. Râvi, biz: Yâ Res verir, dedik, dedi. Hız. Peygamber: ehline muhalefet edin" dedi".¹⁰⁷

Görüldüğü üzere Hız. Peyg vermektedir. Bu da yukarıda şamla ilgili bir benzeme olmadı hadiste Ehl-i kitab'ın giymedikl fet etmenin anlamı hakkında buradaki muhalefet, ilgili başk olmak' demektir.¹⁰⁸ Ehl-i kitab onlardan farklı kılacağı da açıktır.

Bir başka hadiste de Hız. Pey

"Hristiyanlığa benzediğin her h

Bu hadisten de anlaşılabilir nızca anılan hususların yasak yasaklanmadığını kabul etmek din mensuplarının yalnızca 'din benzemek yasaklanmıştır.

Şunu da belirtmek gerekir l müslüman olmaktan çıkmaz. belli yasaklara riayeti mendub ihlâlin kişiyi dinden çıkarmadı davranış ve giyim kuşam tarz

¹⁰³ bk. Mirza Tokpınar, *a.g.e.* s. 73-110.

¹⁰⁴ Yahudi ve hristiyanları dost edinmeyi yasaklayan âyetle ne kastedildiği hakkında bilgi için bk. Mirza Tokpınar, *a.g.e.*, s. 42-48.

¹⁰⁵ Velâyet konusu tefsirlerimizde dost edinmek şeklinde açıklanmakta, fukahânın ise hukuktaki velîlik anlamını tercih ettiği görülmektedir. Farklı bir velâyet anlamı için bk. 18 Kehf 18/44.

¹⁰⁶ İzâr, bele bağlanarak vücudun belde Tercemesi, II, 282; ayrıca bk. Firuzâbâ

¹⁰⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 264-2

¹⁰⁸ Bu hadisle kastedilen muhalefet etm da bilgi için bk. Mirza Tokpınar, *a.g giymeye izin verilmesinden, farklı ol tadır.*

¹⁰⁹ Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, V, 226.

¹¹⁰ Münâvî, *Feyzü'l-kadîr şerhu'l-Câmi'*

mazdır. Hz. Peygamber de sakınılması mümkün olmayan bir davranışı müslümanlardan, bunun için istemez.

Elbette her toplumun kültür politikası olacaktır. Bir toplumun maddî kültür bakımından başka toplumlara benzemesi, sosyal ve tarihî kültürünü unutması, sonuçta varlığını kendi eliyle yok etmesi demektir. Hz. Peygamber tarafından, başka toplumların 'dinî sembolleri' durumunda olan davranışlarda onlara benzemenin yasaklanmış olması çok yerindedir. Bu konulardaki emirlerle uymak İslâm bilginlerince dinî bakımdan mendub olarak değerlendirilmiş ise de, konunun kültür boyutu ihmal edilmemelidir. Toplumların var olması ve varlığını sürdürmesi bakımından bu hususlarda dikkatli olmak ve toplumun özünden kaynaklanıp tarihi boyunca sürüp gelen, kendini başka toplumlardan ayırıp bağımsız bir toplum kılan geleneklerini korumak bizce, toplumun kendi varlığını korumak kadar önemlidir. Çünkü toplumu başka toplumlardan ayıran özellikleri onun varlığını sürdürmesini sağlayan, onu bağımsız kılan özelliklerdir. Ancak bu uğurda yürütülen kültürel bağımsızlığı koruma gayretleri, Hz. Peygamber'in belirledikleri şeylerin dışında kalanlar için dinî nitelikli bir davranış olarak değil, sosyal özellikli bir gereklilik olarak görülmeli, toplumsal hayatı daraltıcı ve toplumlar arası ilişkileri kısıtlayıcı bir yaklaşımdan kaçınılmalıdır.

Sonuç

Kur'an-ı Kerim'in pek çok âyetinde, önce geçen toplumların ahlâkî olumsuzluklarından örnekler verilerek müslümanların dinî anlayış ve yaşayış bakımından onlara benzememeleri istenmiştir. Aynı anlayıştan hareketle Hz. Peygamber de bazı dinî nitelikli davranışlarda müslümanların kendileri dışındaki toplumlara benzemelerini yasaklamıştır. Fakat bu yasak, her türlü benzemeyi içine almaz. Hangi davranışların yasaklandığı hadislerde belirtilmektedir. Bu davranışların genel niteliğinin, İslâm'a uygun olmayan, başka dinlerin mensuplarının dinî sembolü olan ve müslümanların, kendilerine özel dinî sosyal kişilik kazanmalarına engel olabilecek türden davranışlar olduklarını görmekteyiz.

Hz. Peygamberin bu konudaki uyarı ve uygulamalarından hareketle müslümanlar da başka toplumların kendi dinlerinde özel anlamlar taşıyan davranışlar hakkında dikkatli olmuşlardır. Çünkü her dinin kendi mensuplarına 'biz şuuru' kazandırmak için birtakım yönlendirmelerde bulunması tabiidir. Önemli olan husus 'biz şuuru'nun kin ve düşmanlıktan kaynaklanmaması, toplumlar arası ilişkilerin nefrete dayanmamasıdır. Kur'an'ın konu ile ilgili âyetlerinde ve Hz. Peygamber'in uyarılarında bu tutuma dikkat edildiği görülmektedir.

İslâm'ı ve müslümanlardan istediklerini anlamak için, onun öğreticisi ve asıl kaynağı olan Hz. Peygamber'in; dolayısıyla bugün elimizde onu anlayabi-

leceğimiz araçlar durumundadır. Çünkü İslâm'ın ilkelerinin hayata maya ihtiyaç vardır. Zaten İslâm hususu özellikle ilk asırlarda çok önem verdikleri görülmüştür.

Tabii her ilmî çalışmada olguların göz ardı edilmesi sebebiyle yetersizdir. Hz. Peygamber'in, Ebû Dâvûd tarafından nakledilmeye çalışırsa o da onlardandır. Araştırmadaki tespitlerimize göre hadislerdendir.

Söz konusu hadis, Hz. Peygamber'in ve o toplumların dinî anlayışları ile ilgili bir hadisiyle aynı anlamda sanılmamalıdır. Dirmeler yapılmıştır. Bizim araştırmamız bağlamından koparılarak giyim ve davranışlar ile ilgili olarak kullanılması, edilmesi yanlış anlamaya yol açar. Sadece bir cümlesi olan bu hadis, bağlamı dışında kullanmış ve metin Ahmed b. Hanbel tarafından nakledilmiştir. Saîd b. Mansûr ve başka bilginler tarafından bölümünde/Kitâbü'l-Cihâd nakledilmiştir.

Hadisin hem bütününe hem de tarihî ve sosyal bağlamına dikkat edilerek çalışıldığında, anlamının giyim ve davranışlar ile ilgili olduğu teyiz. Büyük bir ihtimalle de, İslâm düşmanlık yapanlara benzememesi, teşvik sadedinde söylenmiştir. Bu hadis, **kim, bizimle savaşarak bizi öldürürse, o da onlara benzerse, o da onlara mızraklarımızla perişan etmiştik, de iman eder, İslâm düşmanlığı yapmaz, eder, onların yanında yer alır; onlara kavuşur** anlamını ifade etmektedir.

İslâm düşmanlarına karşı, Arap kabilelerini tehdit ederken giyim ve davranışlar yönüyle yönelik olarak söylenen bu hadisin telkinlerde bulunulmuştur. Zaten bu hadisler karıştırılmakta ve buradan hareketle giyim tarzına özendirilmesinin hristiyanlarla ilişkilerde müslü-

davranışlar istenmektedir. Halbuki hadisi doğru anlamak, İslâm’a ve Müslümana yakışır bir hayat sürüp başka toplumlarla da sağlıklı ilişkiler kurmak, en doğru ve en uygun davranış olur.

“Men teşebbeye bi-kavmin fe-hüve minhüm’ Hadisi Üzerine Bir İnceleme”

Özet: Ebû Dûvûd tarafından rivayet edilen “kim bir kavme benzerse o da onlardandır” hadisi, eksik rivayet edilmesi ve bağlamından koparılmış olması sebebiyle hem yanlış anlaşılmış, hem de müslüman bir kimsenin, başka toplumlara benzediği hususlarda müslümanlığının tartışılır hale gelmesine neden olmuştur. Bu araştırma hadisin bağlamını ve doğru anlamını tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bunun için hadis başka kaynaklardan araştırılmış, isnadı ve bağlamı da incelenerek bir sonuca varılmaya çalışılmıştır.

Atıf: Mirza Tokpınar, “Men teşebbeye bi-kavmin fe-hüve minhüm’ Hadisi Üzerine Bir İnceleme”, *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, III/2, 2005, ss. 85-109.

Anahtar kelimeler: Hadis, Benzeme, Toplum, Kültürel etkileşim, Cihad, Ehl-i kitap.